

**พิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของ
คณะอรชุน ลูกสุนทรภู่ จังหวัดระยอง
Rites and Beliefs of Rum Suad Performance by
Orachun Luksunthornphu Troupe in Rayong Province**

มุกดา การ์รินทร์¹ / บุษกร บินทสันต์²

Mukda Karin / Bussakorn Binson

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาดุริยางค์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Master's Degree Student, Thai Music Program,

Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

² ศาสตราจารย์, ที่ปรึกษาหลัก สาขาวิชาดุริยางค์ไทย กรรมการศูนย์เชี่ยวชาญวัฒนธรรมดนตรีไทย
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Professor, Principal Advisor, Thai Music Program Committee: Center of Excellence for Thai Music and
Culture Research, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

Received: May 6, 2022
Revised: July 13, 2022
Accepted: August 21, 2022

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของคณะอรชุน
ลูกสุนทรภู่ จังหวัดระยอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับการแสดงรำ
สวดและศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดคณะอรชุน ลูกสุนทรภู่ ผล
การศึกษาพบว่า หัวหน้าคณะอรชุน ลูกสุนทรภู่ คือ ครูทรงศักดิ์ บรรจงกิจ คณะรำสวด
นี้ได้รับว่าจ้างไปแสดงในงานสวดหน้าศพและงานแสดงโอกาสอื่น ๆ บทสวดเป็น
เรื่องราวในวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่ ในด้านดนตรีพบว่าเพลงที่นำมาใช้มีความคล้ายคลึง
กับทำนองเพลงไทยและเพลงลูกทุ่งในปัจจุบัน เพลงในพิธีกรรมบทร้องมีเนื้อหาสาระ
สะท้อนความเชื่อทางพุทธศาสนาและสิ่งเหนือธรรมชาติ มีเครื่องดนตรีประกอบ

จังหวะ 4 อย่าง คือ ตะโพน กลองบองโก ฉิ่งและกรับ การสวดสังเปรตเป็นพิธีที่สำคัญของคณะ โดยเชื่อว่าเป็นการจื๊นน้ำให้ผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี เพื่อเป็นกุศโลบายให้กับคนที่มิมีชีวิตอยู่ได้รู้จักบาปบุญคุณโทษ อีกทั้งทางคณะยังมีการไหว้ครูประจำปี เชื่อว่าเมื่อได้มาเข้าพิธีไหว้ครูครอบครูแล้วจะทำให้เกิดสิริมงคลกับตนเอง และยังเป็นการพบปะสังสรรค์กับนักแสดงรำสวดรุ่นอื่น ๆ มีการใช้เครื่องบูชาครูประกอบพิธี โดยเชื่อว่าจะปิดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากร่างกายและช่วยให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น พิธีกรรมและความเชื่อของคณะนี้จึงได้รับการสืบทอดมาและยังปฏิบัติสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พิธีกรรมความเชื่อ, รำสวด, เพลงงานศพ, งานศพ, การสวดไทย

Abstract

This study aimed to study the basic elements including rites and beliefs of Rum Suad Performance by Orachun Luksunthornphu Troupe in Rayong. The results of the study found that Master Shongsak Banjongkit was the leader of Orachun Luksunthornphu troupe. This troupe was hired to perform in funeral ceremonies and on other occasions. The lyrics of the chanting were mostly referred to stories in Thai literature, and the songs that used were similar to the melodies of the original Thai classical and country songs. The content of lyrics are related to the worship of their sacred beliefs which is Buddhism and supernatural. There were four musical instruments found in the performance, double faced drum, bongo drums, cymbal and clappers. Regarding performance in the funeral, it was believed to guide the deceased to a better world as well as being a guidance to the participants to understand goodness and sin. In addition, the troupe also has an annual Wai Kru ceremony regarding their beliefs when one came to the ceremony to pay respect to the teacher, and this would bring prosperity to oneself. Moreover, it was also an opportunity for all

members to reunite. The beliefs to dispel bad things from the body expressed in the offerings as well. Each of the sacrifices was meant to protect and support the quality of life of participants according to their beliefs. The rites in the performance have been passed down from generation to generation within the members of the troupe.

Keyword: rituals and belief, Rum Suad, funeral music, funeral performance, Thai chanting

บทนำ

ความเชื่อเป็นสำนึกที่เป็นนามธรรมอยู่ในจิตใจของมนุษย์ ซึ่งมักจะได้รับการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ ความเชื่อนั้นประกอบด้วยความคิดที่มีต่อจินตนาการตามที่มนุษย์แต่ละสังคมเห็นพ้องและยอมรับร่วมกันแล้วถ่ายทอดต่อกันมา สังคมแต่ละยุคมีความเชื่อที่แตกต่างกันไป เพราะวิวัฒนาการความเชื่อจะแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ของสังคม และปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งคงอยู่ได้อย่างต่อเนื่องก็คือ ผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด ดังนั้นพิธีกรรมก็คือภาพสะท้อนแห่งความเชื่อของสังคมมนุษย์ ซึ่งแสดงออกมาเป็นรูปธรรมโดยมีรูปแบบมีขั้นตอนในการปฏิบัติที่มนุษย์ในสังคมยอมรับร่วมกัน มีการถ่ายทอดปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประเพณี (Binson, Rodchangphuen, Puchadapirom, & Pornprasit, 2006, p. 47)

การสวดหน้าศพ หรือการสวดพระอภิธรรม เป็นขั้นตอนหนึ่งของประเพณีการทำศพ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยความไม่ประมาท โดยให้พิจารณามรณานุสติก็มีภูฐาน คือ ให้มีสติระลึกถึงความตายอยู่เสมอ เป็นบทสวดที่กล่าวถึงความไม่เที่ยงแท้ของสังขาร ตามปกติการสวดหน้าศพมักจะสวดตลอด 7 คืน หรือ 3 คืนก็ได้ แล้วแต่ความสะดวกของเจ้าภาพ สมัยก่อนจะมีการสวดหน้าศพกันเกือบตลอดทั้งคืน แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่จะสวดเพียงไม่กี่ชั่วโมงเท่านั้น

การเล่นรำสวด เป็นการละเล่นพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการสวดหน้าศพของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย โดยสมัยก่อนชาวบ้านนิยมตั้งศพบำเพ็ญกุศลกันหลาย ๆ วัน หลังจากการสวดพระอภิธรรมจบแล้ว พระจะสวดบทพระมาลัยต่อเสมือนการอยู่เป็นเพื่อนศพ ซึ่งคนนิยมฟังกันมาก เนื่องจากท่วงทำนอง ลีลา และจังหวะของการสวดจะเป็นแบบละครที่มุ่งสื่ออารมณ์แก่ผู้ฟัง ด้วยลีลาน้ำเสียงที่ฟังสนุก แต่มีเนื้อหาเน้นการสอนเรื่องบาปบุญคุณโทษ ครั้นต่อมาได้มีการเปลี่ยนแปลงการสวดพระมาลัยจากพระมาเป็นฆราวาสเป็นผู้สวดแทนเรียกว่า “สวดคฤหัสถ์” ซึ่งบางแห่งก็มีการปรับใหม่เรียกว่า “การเล่นรำสวด” แทน เช่น ที่จังหวัดระยอง ถือเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่ใช้เล่นในงานศพหลังจากพระสวดอภิธรรม เพื่ออยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพให้คลายความโศกเศร้า (Mongkolthawat & Ngamluan, 2014, p. 2)

รำสวดในจังหวัดระยองนั้นนับวันยิ่งจะสูญหายไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ความนิยมของเพลงพื้นบ้านได้ถดถอยลงไปจากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้บางคณะที่มีวงดนตรีรำสวดได้ยกเลิกไป แยกย้ายกันไปทำอาชีพอื่น และด้วยการไม่มีผู้สืบทอดให้การแสดงนี้ยังคงอยู่ จึงเป็นสาเหตุสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่ทำให้การเล่นรำสวดในจังหวัดระยองนั้น มีผู้สืบทอดน้อยมาก ด้วยเหตุผลของการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของผู้บริโภค ในปัจจุบันนี้การแสดงรำสวดตามคณะต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเล่นที่มุ่งเน้นลีลาในการรำรำ ประดับประดาไปด้วยเครื่องแต่งกายที่เป็นชุดเครื่องพระนาง โดยนางรำไม่จำเป็นต้องร้องเอง มีนักดนตรีนั้นทั้งร้องและบรรเลงให้ ซึ่งบทเพลงที่ใช้ในปัจจุบันก็มีบทเพลงที่ร่วมสมัย เช่น บทเพลงลูกทุ่ง เพื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป (Bissuri, 2015, p. 3)

สำหรับคณะแสดงรำสวดอรุณ ลูกสุนทรภู่ นั้น เป็นคณะรำสวดที่มีอัตลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่น มีการรับวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อมาจากฐานฐาน เป็นต้นแบบของคณะรำสวดทั่วไป หัวหน้าคณะมีความรู้ความสามารถด้านการรำสวดที่ชียึดถือกันมาตั้งแต่โบราณ ตลอดจนสมาชิกส่วนใหญ่มีหลากหลายช่วงอายุตั้งแต่เด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ มีการใช้บทร้องเพลงประกอบส่วนใหญ่มาจากเรื่องราวในวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

กับท้องถิ่นในจังหวัดระยอง ยังคงทำนองบทร้องพระมาลัยเป็นลักษณะทำนองโบราณ บทสวดทั่วไปใช้ทำนองเพลงที่มีลักษณะจังหวะของทำนองเพลงไทยและเพลงลูกทุ่ง ในปัจจุบัน มีการดัดแปลงบทร้องและแต่งขึ้นมาใหม่โดยใช้ทำนองเพลงที่เข้ากับยุคสมัย เนื่องจากรำสวดมีความเสี่ยงต่อการสูญหายไปจากสังคมไทยเพราะหาผู้ได้ยาก ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรมีการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อ ตลอดจนศึกษามูลบทของรำสวดของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง เพื่อรวบรวมองค์ความรู้และทำนองเพลงรำสวด เพื่อใช้ในการอนุรักษ์สืบทอด และเป็นข้อมูลสำหรับใช้ในระบบศึกษา วิเคราะห์การวิจัยสำหรับผู้สนใจศึกษาต่อ ยอดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับการแสดงรำสวดคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อการแสดงรำสวดคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “พิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่ จังหวัดระยอง” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นการสัมภาษณ์แบบเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ โดยขออนุญาตในการบันทึกเสียงไว้ในระหว่างการสัมภาษณ์ด้วย เพื่อให้ข้อมูลที่จะได้นั้นสมบูรณ์ถูกต้องมากที่สุด ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างโดยพิจารณาจากความสามารถในการเป็นผู้รู้ และเชี่ยวชาญเรื่องดนตรีและการแสดงพื้นบ้านเป็นอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องการแสดงรำสวด โดยแบ่งผู้ให้ข้อมูลเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิและกลุ่มศิลปินรำสวด โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์คือ อาจารย์ไวยเรศ งามแฉล้ม อาจารย์พิเศษคณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขานาฏกรรมไทย มหาวิทยาลัยรามคำแหง และร้อยตรี ทองคู่ จันทิกา อนุศาสนาจารย์ มลฑลทหารบกที่ 16 จังหวัดราชบุรี ส่วนศิลปินคณะรำสวดได้

สัมภาษณ์ ครูทรงศักดิ์ บรรจงกิจ หัวหน้าראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲ အံကေကေလ်
จังหวัดระยอง ครูวิชัย เวชโอสถ หัวหน้าראສသကမ္မဇာနည် ရာဇာနိ အံကေလ်လွင် จังหวัด
จันทบุรี รวมถึงนักแสดงท่านอื่นในคณะראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲသွယ် ဖွဲ့ချီဧ်နီဃီဃီ
โดยสังเกตพิธีกรรมและบทสวดต่าง ๆ จากนั้นจดบันทึกรวมถึงบันทึกภาพนิ่งและ
ภาพเคลื่อนไหว ทำการศึกษาแบบมีส่วนร่วมโดยตรง โดยร่วมแสดงראສသကမ္မဇာနည်
ของคณะဇာနည် လူနုဏှာကွဲသွယ် จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้านพิธีกรรมความเชื่อและ
บริบทที่เกี่ยวข้อง พร้อมนำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และสรุปผลการวิจัย ซึ่งได้
นำเสนอต่อไปนี้

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲ
จังหวัดระยอง พบผลการวิจัยจำแนกได้เป็น 2 ส่วน ได้แก่ มุလပုဒ်ที่เกี่ยวข้อง
กับการแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲသွယ် และพิธีกรรมความเชื่อในการแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲ
သွယ် ดังนี้

1. มุလပုဒ်ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงראສသကမ္မဇာနည်

จากการศึกษามุလပုဒ်ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲ
เอกสาร ตำรา งานวิจัยเกี่ยวกับมุလပုဒ်ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดระยอง และมุလပုဒ်ที่
เกี่ยวข้องกับการแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲသွယ် พบว่า จังหวัดระยองเป็นจังหวัดที่มีความน่าสนใจ
ทางด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม มีภาษาที่เป็นลักษณะเฉพาะของตนเอง
เรียกว่า “ภาษาราชอง” มีสำเนียงการพูดที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวชอง อีกทั้งยังมี
ประเพณีพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการตาย ซึ่งเป็นการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาว
จังหวัดระยองเรียกว่า “ראສသကမ္မဇာနည်” ซึ่งคำว่าראສသကမ္မဇာနည်นี้เพี้ยนมาจากภาษาชองที่เรียกว่า
“ראສသကမ္မဇာနည်” เป็นภาษาถิ่นของคนระยอง (Kanboon & Somnuek, 2017, pp. 26-27)

การแสดงראສသကမ္မဇာနည် လူနုဏှာကွဲသွယ် มีวิวัฒนาการมาจากการสวดพระบาลีก่อน มีมาตั้งแต่สมัย
อยุธยา มักใช้เล่นในงานศพ ซึ่งสวดโดยพระสงฆ์ แต่ก็ได้ถูกยกเลิกไปเพราะไม่มีความ

เหมาะสม (Niroottisart, 2008, p. 25) ต่อมาได้เปลี่ยนมาเป็นฆราวาสเป็นผู้สวดแทน เรียกว่า “สวดคฤหัสถ์” มีการออก 12 ภาษา และมีการแต่งกายให้เหมาะสมกับเนื้อหาของบท อีกทั้งยังใช้อุปกรณ์การแสดง แตกต่างจากรำสวดที่ใส่ชุดเดิมตลอดการแสดง สวมชุดสุภาพสีดำ พันผ้าสไบ บทเพลงที่ใช้ในการแสดงส่วนมากจะมาจากบทสวดมนต์ บทละครในวรรณคดี และบทร้องที่ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ ซึ่งบทร้องในการแสดงรำสวดจะมีชื่อเพลงว่า “ลำ” กลอนเพลงจึงมีลักษณะที่เป็นการด้นเนื้อร้องโดยใช้ลักษณะของกลอนบทลิลี โดยใช้นำนองเพลงลูกทุ่งและทำนองเพลงไทยในอัตราจังหวะสองชั้น มาประยุกต์ให้เข้ากับบรรยากาศในงาน

คณะรำสวดอรชุน ลูกสุนทรภู่มีครูทรงศักดิ์เป็นหัวหน้าคณะ ท่านได้เริ่มเรียนรำสวดครั้งแรกตอนอายุ 12 ปี โดยเริ่มจากการรู้จักนักแสดงในคณะบ้านกรำก่อน จากนั้นได้ถูกชักชวนเข้าคณะ เริ่มออกงานการแสดงโดยเป็นคนฉิ่งและคนกรับ เริ่มเรียนรำสวดอย่างจริงจังเมื่ออายุ 13 ปี และได้ออกแสดงรำสวดเป็นกิจจะลักษณะเมื่อตอนอายุ 15 ปี ครูผู้สอนครูทรงศักดิ์ ได้แก่ แม่ลำดวน สุวรรณโชติ แม่ไพเราะ ควรหา แม่สม ควรหา แต่หลักในการฝึกเกิดจากครูพักลักจำ เพราะมีความจำที่เป็นเลิศและยังชวนขวหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ครูทรงศักดิ์ได้ฝากตัวเป็นของลูกศิษย์กับครูขวัญจิต ศรีประจันต์ ซึ่งเป็นศิลปินแห่งชาติ ปัจจุบันครูสมศักดิ์มีลูกศิษย์ในด้านรำสวดมากมายตั้งแต่อายุ 12 ปี จนถึง 70 ปี ด้วยความที่รำสวดไม่ได้จำกัดอายุผู้เล่นจึงทำให้มีผู้สนใจเรียนอย่างกว้างขวางในตำบลบ้านกรำ ในระหว่างทำการแสดงมักจะมีการประชันบทกลอนกันอยู่เสมอ

ภาพ 1

ครูทรงศักดิ์ บรรจงกิจ (คนกลาง) และคณะ

การแต่งกายในการแสดงของคณะอรชุน ลูกสุนทรภู่เน้นการแต่งกายที่เข้ากับพิธีในงานนั้น ๆ โดยชุดที่สวมใส่จะเป็นชุดสุภาพ ผู้หญิงนุ่งกางเกงหรือกระโปรงยาว ผู้ชายนุ่งกางเกงขาขาว เสื้อที่สวมใส่จะเป็นเสื้อแบบใดก็ได้โดยเน้นที่ชุดสุภาพเรียบร้อย หรืออาจใส่ชุดไทยที่ไม่โชว์เนื้อหนังของผู้แสดงมากเกินไป (ดูภาพที่ 1) หากเป็นการแสดงที่เป็นการสดหน้าศพ ผู้แสดงจะแต่งกายด้วยชุดสีดำ ส่วนงานแสดงที่เป็นงานรื่นเริงก็จะใส่ชุดหลากสีได้ไม่จำกัด ยกเว้นงานศพของคอนจิ้นหรือมีเชื้อสายจิ้นจะไม่ได้ใส่ชุดสีดำ การพันผ้าสไบก็จะพันได้สองแบบ คือ คล้องผ้าที่คล้องกับผูกที่เอว หากเป็นการคล้องผ้าที่คอจะใช้ในช่วงที่เน้นพิธีการ เช่น การสดมลายี การสดสังเปรต แต่ถ้าพันที่เอวก็จะเป็นการร้องกลอนลำที่เน้นความสนุกสนานทั่วไป

ในการรำสดแต่เดิมนั้นในสมัยอดีตไม่มีการนำเครื่องดนตรีเข้ามาใช้ในการแสดงรำสดแต่อย่างใด ส่วนมากจะใช้วิธีการปรบมือและร้องเพลงตามไปด้วย ปัจจุบันจึงได้นำเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงรำสด ประกอบไปด้วยเครื่องดนตรี

ประกอบจังหวะ 4 ชนิด คือ ตะโพน กลองบองโก ฉิ่งและกรับ ซึ่งผู้ที่บรรเลงเครื่องดนตรีประกอบจังหวะไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานการร้องก็ได้ ส่วนมากมักผลัดกันบรรเลงภายในคณะ เมื่อมีผู้ร้องกลอนลำ นักแสดงคนอื่น ๆ ที่ไม่ได้ร้อง มีหน้าที่ในการตีเครื่องประกอบจังหวะให้เข้ากับเสียงร้อง

การสวดกลอนลำทั่วไปเป็นการสวดเพลงที่มีเนื้อหาสนุกสนาน บทร้องมาจากบทสวดมนต์ บทละครในวรรณคดี และบทร้องที่ประพันธ์ขึ้นมาใหม่ ในบางช่วงบางตอนจะคล้ายคลึงกับการสวดคฤหัสถ์ เนื้อหาจะเป็นลักษณะออก 12 ภาษา ตัดตอนมาจากวรรณคดีไทย เช่นเรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน อิเหนา ฯลฯ บทร้องในการแสดงรำสวดจะการขึ้นเพลงว่า “ลำ” ลำหมายถึง “ลำกลอน” ลักษณะที่ร้องออกมาเป็นลำ เป็นวรรค เป็นกลอน กลอนเพลงจึงมีลักษณะเป็นการฝึกคั่นเนื้อร้องโดยใช้ลักษณะของกลอนบทลึง ประพันธ์ขึ้นมาใหม่โดยใช้ทำนองเพลงลูกทุ่งและทำนองเพลงไทย อัตรากาลัง 2 ชั้นมาดัดเพลงเนื้อร้องให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน จังหวะในการร้องมีจังหวะที่ปานกลาง ไม่ช้าไม่เร็วจนเกินไป ลักษณะโครงสร้างของคำประพันธ์เป็นแบบกลอน 8 แต่ละวรรคจะมี 8-9 คำ มีการสัมผัสในคำกลอนเดียวกันและสัมผัสระหว่างวรรคของกลอนแปด การสวดพระบาลีสถาปนาทำนองมีความใกล้เคียงแบบทำนองหลวง ไม่ใช่เครื่องประกอบจังหวะในการร้อง จะมาใช้เครื่องประกอบจังหวะในบทสวดเพลงรำไหว้ครูและบทร้องขอขมาศพเป็นต้นไป

ด้วยบริบทการใช้ชีวิตของคนไทยในปัจจุบันพบว่า รำสวดไม่ได้แสดงแค่ในงานศพอย่างเดียว เพราะการสื่อสารทางเทคโนโลยีที่มากขึ้นและรวดเร็ว ประกอบกับไม่มีผู้ว่าจ้างให้คณะรำสวดได้ไปทำการแสดง จึงทำให้การแสดงรำสวดในงานศพหาได้ยาก รำสวดจึงพบเห็นได้ตามสื่อเทคโนโลยี รายการทีวี และในงานรื่นเริงต่าง ๆ ผนวกกับความเชื่อในเรื่องของการแสดงเพื่ออยู่เป็นเพื่อนศพ และเพื่อนเจ้าภาพให้หายจากความโศกเศร้า เพราะนอกจากจะเป็นการสวดเพื่อเป็นเพื่อนศพแล้ว เจ้าภาพยังมีความรู้สึกว่าได้แสดงความกตัญญูต่อผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การแสดงรำสวดจึงเป็นการแสดงชนิดหนึ่งที่ได้รับคามนิยมนับในจังหวัดระยอง การแสดงส่วนมากใช้ระยะ

เวลานาน บางครอบครัวอาจจะไม่สะดวกในการว่าจ้าง ทั้งด้านเวลาและปัญหาเศรษฐกิจ จึงทำให้การแสดงรำสวดเริ่มทำการแสดงน้อยลงและหาชมได้ยากมากขึ้นในปัจจุบัน

2. พิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่

จากการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดรวมทั้งการลง

ภาคสนามและเก็บข้อมูลในการศึกษาพบว่า ขั้นตอนพิธีการแสดงรำสวดของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่ ก่อนที่จะมีการแสดงต้องมีการสวดพระอภิธรรมเพื่อเป็นการระลึกถึงผู้ตายและอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตายได้ไปสู่สุคติก่อน ต่อจากนั้นเริ่มเข้าสู่การแสดงรำสวดซึ่งต้องมีการไหว้ครูก่อนการแสดง การไหว้ครูก่อนการแสดงของคณะนั้น เป็นการบอกกล่าวครูบาอาจารย์เจ้าที่เจ้าทาง ให้มารับเครื่องบูชาครู โดยเชื่อว่าจะส่งผลให้นักแสดงแสดงรำสวดได้ดีไม่ผิดพลาด เกิดความเชื่อมั่นในระหว่างการแสดงสามารถแสดงได้อย่างราบรื่นไม่ติดขัด เป็นสิริมงคลก่อนที่จะเริ่มทำการแสดงทุกครั้งและเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับนักแสดง สันนิษฐานว่ายังเป็นการขอขมาด้วย สิ่งนี้นับเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ดีงาม สร้างความรักใคร่กลมเกลียวและนับถือซึ่งกันและกันเป็นอย่างมาก การนั่งของนักแสดงทุกคนเป็นการนั่งเป็นวงกลมเข้าหาหีบพระอภิธรรม ตำแหน่งของนักแสดงจึงมีความแตกต่างกันในบางช่วงที่มีการทำพิธี สิ่งที่เหมือนกันในการแสดงรำสวดหน้าศพกับการแสดงรำสวดในโอกาสอื่น ๆ คือ การทำพิธีบูชาครูก่อนการแสดง โดยใช้เครื่องบูชาครูเหมือนกันและทำทุกครั้งก่อนที่จะมีการแสดงรำสวด พิธีกรรมนี้จะทำหน้าโลงศพโดยใช้เครื่องบูชาครูได้แก่ เงิน 12 บาท ดอกไม้ ธูป เทียน เหล้า น้ำเปล่า บุหรี่ กล้วย การแสดงแบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอนด้วยกันคือ

- 1) สวดพระมาลัย 2) สวดรำไหว้ครู 3) สวดขอขมาหน้าศพ 4) สวดลำกลอนทั่วไป
- 5) สวดตั้งเปรต การสวดพระมาลัยเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์และต้องทำทุกครั้งก่อนที่จะมีการแสดงลำกลอนในลำดับต่อไป ทั้งนี้เพื่อเป็นกุศโลบายให้กับญาติของผู้ตายและคนที่อยู่ในงานได้ตระหนักถึงการทำความดีละเว้นความชั่ว การสวดพระมาลัยและการสวดตั้งเปรตนั้นต้องมีการใช้หีบพระอภิธรรมและบทสวดในหีบพระอภิธรรมในการสวด

เพื่อต้องการให้ผู้ที่อยู่ในพิธีกรรมได้ฟังธรรมจากการแสดงรำสวด และการนำเงินมาใส่ในหีบพระอภิธรรม เป็นการนำพาให้ดวงวิญญาณของผู้ตายได้มีแสงสว่างนำทาง เมื่อจากโลกนี้ไปแล้วจะได้ไปอยู่ในภพภูมิที่สูงขึ้น อีกทั้งการสวดสังเปรตเป็นพิธีที่สำคัญของคณะ เพราะเชื่อว่าการสวดสังเปรตนี้จะเป็นการจูงนำให้ผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี เพื่อเป็นกุศโลบายให้กับคนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้รู้จักบาปบุญคุณโทษ และยังเป็นความเชื่อและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเชื่อกันว่าการสวดสังเปรตเป็นการร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อกตเวทิต่อบรรพชนผู้มีพระคุณ

ภาพ 2

พิธีการสวดพระมาลัย

เพลงที่ใช้ในการแสดงรำสวดของคณะอรชุน ลูกสุนทรภู่ ถูกแปลงมาจากกลอนบทสวดต่าง ๆ โดยทำนองเพลงที่ใช้จะมีเครื่องประกอบจังหวะหรือไม่มีเครื่องประกอบจังหวะ ขึ้นอยู่กับบริบทและความหมายของเพลงนั้น ๆ บทสวดจะเป็น

เรื่องราวในวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่ และยังมีเพลงที่ครูทรงศักดิ์ได้ประพันธ์ขึ้นเอง ผู้วิจัยพบว่าเพลงที่นำมาใช้ มีความคล้ายคลึงกับทำนองเพลงไทยและเพลงลูกทุ่งในปัจจุบัน เช่น เพลงของดีเมืองระยอง เพลงชาวบ้านกร่ำ เพลงนกกระเจาบ เพลงลา เป็นต้น อีกทั้งยังมีใช้เครื่องประกอบจังหวะเพื่อให้ทำนองมีความสนุกสนานมากขึ้น ส่วนเพลงในพิธีกรรม เช่น เพลงสวดพระมาลัย เพลงรำไห่วัครู เพลงขอขมาหน้าศพ และเพลงสวดสังเวย ก็เป็นทำนองที่เป็นบทสวดในปัจจุบัน มีการใส่ลูกเล่นที่เป็นลูกเอื้อนในบางทำนอง ไม่มีจังหวะหน้าทับกลองและจังหวะฉิ่งในการควบคุมทำนอง เนื่องจากบทร้องมีเนื้อหาสาระกล่าวถึงการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หากมีหน้าทับหรือจังหวะฉิ่งเข้าประกอบ จะเสริมให้ทำนองเพลงมีความสนุกครึกครื้น ทำให้ไม่เหมาะสม และไม่สอดคล้องกับเนื้อหาของบทร้องที่กล่าวบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะต้องกระทำด้วยความสำรวม ในส่วนของการสวดถ่ากลอนทั่วไป จะหยิบยกเนื้อร้องในบทใดมาร้องก่อนก็ได้ ขึ้นอยู่กับผู้นำสวดในเพลงนั้น ๆ ประเภทเพลงที่ร้องจะประกอบไปด้วย 4 ประเภท คือ 1) เพลงที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดระยอง 2) เพลงในวรรณคดี 3) เพลงเบ็ดเตล็ด 4) เพลงลา โดยเพลงที่มีเนื้อร้องเป็นเพลงลาจะถูกนำมาร้องท้ายสุด เพื่อเป็นการบอกกล่าวผู้ชมการแสดงว่ารำสวดได้จบลงแล้ว

พิธีกรรมและความเชื่อในการไหว้ครูประจำปีของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่เกิดจากสังคมไทยถูกปลูกฝังให้รู้จักความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ส่วนหนึ่งที่ทำให้วิถีชีวิตของคนไทยยอมรับรำลึกถึงผู้มีพระคุณนั้นก็คือครู คณะอรุณ ลูกสุนทรภู่มีความเชื่อในเรื่องเทพ เทวดา และครูรำสวดที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าเมื่อได้มาเข้าพิธีไหว้ครูครอบครูแล้วจะทำให้เกิดสิริมงคลกับตนเอง อีกทั้งยังเป็นการได้มาพบปะสังสรรค์กับนักแสดงรำสวดรุ่นอื่น ๆ การไหว้ครูจึงเป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีกฎปฏิบัติกันในทุกปี พิธีไหว้ครูที่ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามเก็บข้อมูล ได้จัดขึ้นในวันอาทิตย์ที่ 28 พฤศจิกายน 2564 ณ บ้านเลขที่ 71/1 หมู่ที่ 1 ตำบลกร่ำ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ในการจัดพิธีไหว้ครูมีข้อกำหนดว่า ให้ทำพิธีเฉพาะวันพฤหัสบดีหรือวันอาทิตย์ โดยได้รับอิทธิพลมาจากพราหมณ์ แต่ต้องไม่ตรงกับวันพระ บุคคลที่จะมาประกอบพิธีในการไหว้ครูได้นั้นต้อง

มีความรู้ มีความประพฤติดี ต้องผ่านการพิจารณาอย่างดี มีวัชวลีและคุณวุฒิในด้าน
การแสดงรำสวด

ภาพ 3

ปะรำพิธีไหว้ครูประจำปีของคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่

เครื่องบูชาครูและเครื่องสังเวยที่นำมาถวายต้องมีความหมายดีและทำให้เกิด
สิริมงคลต่อผู้มาร่วมพิธี ที่เป็นเช่นนี้เพราะศิลปินมีความเชื่อว่า อาหารที่นำมาถวายต้อง
เป็นอาหารที่มีความหมายดี มีความเป็นสิริมงคลทั้งตัวผู้ประกอบพิธีและผู้ร่วมพิธี
การจัดวางเครื่องสังเวยเมื่อนำมาจัดเข้าด้วยกัน ควรแยกระหว่างของคาวกับของหวาน
อย่างชัดเจน และต้องจัดให้ถูกต้องตามหลัก เพื่อเป็นการเปิดทางให้เทพเทวดา เจ้าที่เจ้า
ทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธี ได้มารับเครื่องสังเวยอย่างถูกต้อง เกิดความพึงพอใจ ทั้งนี้ก็เพื่อ
ช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ประกอบพิธีและผู้ร่วมงาน

สิ่งที่น่าสนใจในพิธีไหว้ครูคณะนี้ คือ การใช้บายศรีซ้ายขวาและใบพลูรวมใจ
(ใบพลูแผด) ในการทำพิธี เป็นเครื่องบูชาที่ใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ ของชาวจังหวัดระยอง
เพราะเชื่อว่าปะดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย ก่อนที่จะมีการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เข้าไปใน

ตัวของผู้ร่วมพิธีเพื่อปกป้องคุ้มครอง ใบพลูร่วมใจถูกนำมาใช้ในการพรมน้ำมันคั เพราะใบพลูถือว่าเป็นใบไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์ ใ้บูชาเทวดา ครูบาอาจารย์ ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยรอบตัวได้ ซึ่งครูทรงศักดิ์ได้อธิบายถึง เรื่องบายศรีและใบพลูร่วมใจ ความว่า

คนที่ทำบายศรีช่วยขวามาให้เป็นเพื่อนกัน อยู่อำเภอบ้านค่าย ความจริงเป็นต้นเหมือนบายศรีทั่วไป มีแค่ที่ระยองที่เดียว ที่อื่นไม่มี ใช้แทนบายศรีได้ทุกชนิด ถูกทำขึ้นเมื่อ 5 ปีที่แล้ว ถ้าไม่มีบายศรีมาตั้งในงานก็สามารถใช้บายศรีเวียนซ้ายขวาแทนได้ เพราะได้ลงอาคมไว้ในบายศรีนี้แล้ว บายศรีเวียนซ้ายขวานี้ใช้เพื่อปิดเสนียดจัญไรออกจากตัว และยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับการทักขิมาวิญญู คือการเรียนเลี้ยวทางขวาวอย่างเข้มนาฬิกา ถ้าเวียนทางซ้ายก็จะเป็นอุตราวิญญู หรืออุตราวรรต คือตรงกันข้ามกับเวียนขวานั่นเอง

ส่วนใบพลูร่วมใจนั้นใช้แทน “กำคา” ซึ่งคนระยองมีความเชื่อว่าใบพลูเป็นใบไม้ศักดิ์สิทธิ์ ที่ใช้ป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ทำให้แคล้วคลาดปลอดภัยจากภัยรอบตัวได้ พลุยังเป็นสัญลักษณ์ความหมายของความยั่งยืนอีกด้วย ใบพลูร่วมใจเป็นใบไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์ ใ้บูชาเทวดา ครูบาอาจารย์ จากการที่ใบพลูเผ็ดติดกันตรงก้านพลู ใบพลูหน้าชนติดกัน ก้านพลูติดเป็นเนื้อเดียวกัน มีความเชื่อว่า หากเก็บไว้จะเป็นมหานิยมแก่ตัว มียศศักดิ์พรังพรู ถ้าใบแห้งแล้วก็ยังใช้ได้ เป็นมหานิยมแก่คนทั่วไป และยังเชื่อว่าใช้ในทางป้องกันสิ่งไม่ดีและแคล้วคลาดจากอันตรายต่าง ๆ พลุเป็นไม้เลื้อย มีข้อและปล้องชัดเจน ใบพลูมีรสเผ็ดร้อน นิยมนำมาทากับปูนแดงเกี่ยวข้องกันกับหมาก โดยเฉพาะในคนรุ่นก่อน หากใช้เกี่ยวก็จะมีอายุยืนขึ้น นอกจากนี้ยังใช้ในพิธีมงคลเป็นเครื่องเช่นไหว้ทำเครื่องบายศรีสู่ขวัญ เหตุนี้จึงนำใบพลูร่วมใจมาใช้แทน “กำคา”

นั้นเอง (Banjongkit, personal communication, November 28, 2021)

ในการทำพิธีไหว้ครู ผู้ประกอบพิธีต้องนำหัวโขนไปครอบให้ตนเองก่อน พร้อมบริกรรมคาถา จากนั้นจึงนำไปครอบให้กับผู้ร่วมประกอบพิธี เป็นธรรมเนียมของคณะ และเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษ สิ่งที่น่าสนใจในพิธีไหว้ครูอีกอย่าง คือ การฝากตัวเป็นศิษย์กับครูผู้อาวุโสในงานไหว้ครู ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียนเพลงรำสวดในระดับที่สูงขึ้น และสามารถสืบทอดรำสวดให้กับผู้อื่นได้ อีกทั้งยังเป็นการเรียนขวัญกำลังใจให้กับผู้ที่เริ่มต้นในการเรียนรำสวด ให้ประสบผลสำเร็จในด้านการแสดงอีกด้วย

อภิปรายผล

จากการศึกษามูลบทที่เกี่ยวข้องกับการแสดงรำสวดคณะอรุณ ลูกสุนทรภู่ จังหวัดระยอง พบว่า คณะอรุณ ลูกสุนทรภู่มีหัวหน้าคณะ คือ ครูทรงศักดิ์ บรรจงกิจ ได้รับการสืบทอดความรู้มาจาก แม่ลำดวน สุวรรณโชติ แม่ไพเราะ รุ่งเรือง แม่สน ควรหา และครูขวัญจิต ศรีประจันต์ การแสดงมี 2 ลักษณะ ได้แก่ การแสดงในพิธีศพและการแสดงในวาระอื่น เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงรำสวด มีเครื่องดนตรีประกอบทั้งหมด 4 อย่าง คือ ตะโพน กลองบองโก ฉิ่งและกรับ มีการใช้ตะโพนในการแสดงรำสวดในวาระอื่น ๆ และใช้กลองบองโกในพิธีการสวดหน้าศพ เพลงที่ใช้ในการแสดงถูกแปลงมาจากกลอนบทสวดต่าง ๆ โดยบทสวดจะเป็นเรื่องราวในวรรณคดีเป็นส่วนใหญ่ อีกทั้งยังมีเพลงที่ครูทรงศักดิ์ได้ประพันธ์ขึ้นเอง พบว่าเพลงที่นำมาใช้มีความคล้ายคลึงกับทำนองเพลงไทยและเพลงลูกทุ่งในปัจจุบัน ส่วนเพลงในพิธีกรรมบวชหรือมีเนื้อหาสาระกล่าวถึงการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีจังหวะหน้าทับกลองและจังหวะฉิ่งในการควบคุมทำนอง ประเภทเพลงที่ร้องมี 4 ประเภท คือ 1) เพลงที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดระยอง 2) เพลงในวรรณคดี 3) เพลงเบ็ดเตล็ด 4) เพลงลา โดยเพลงที่มีเนื้อเรื่องเป็นเพลงลาจะถูกนำมาร้องปิดท้ายการแสดง

ส่วนในด้านของพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของคณะอรพูน ลูกสุนทรภู่ พบว่าพิธีการไหว้ครูก่อนการแสดงของคณะนั้น ปรากฏอยู่ในทุกการแสดง เป็นการบอกกล่าวครูบาอาจารย์ เจ้าที่เจ้าทาง ให้มารับเครื่องบูชาครู โดยเชื่อว่าจะส่งผลให้นักแสดง แสดงรำสวดได้ดี ไม่ผิดพลาด เกิดความเชื่อมั่นในระหว่างการแสดง และเป็นสิริมงคลก่อนที่จะเริ่มทำการแสดง อีกทั้งการสวดสังเปรตก็เป็นพิธีที่สำคัญของคณะ เพราะเชื่อว่าการสวดสังเปรตให้กับผู้ตายนี้จะเป็นการขึ้นน้ำให้ผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี เพื่อเป็นกุศโลบายให้กับคนที่มีชีวิตอยู่ได้รู้จักบาปบุญคุณโทษ อีกทั้งการไหว้ครูประจำปีของคณะอรพูน ลูกสุนทรภู่ มีความเชื่อในเรื่องเทพ ครูของเทวดา หรือครูรำสวดที่ล่วงลับไปแล้ว เชื่อว่าเมื่อได้มาเข้าพิธีไหว้ครูครอบครูแล้วจะทำให้เกิดสิริมงคลกับตนเอง อีกทั้งยังเป็นการได้มาพบปะสังสรรค์กับนักแสดงรำสวดรุ่นอื่นๆ เครื่องบูชาครูและเครื่องสังเวยที่นำมาถวาย มีความหมายในทางดีทำให้เกิดสิริมงคลต่อผู้มาร่วมพิธี ที่เป็นเช่นนี้เพราะศิลปินมีความเชื่อตามพุทธคติ การจัดวางเครื่องสังเวยเมื่อนำมาจัดเข้าด้วยกัน จะแยกระหว่างของควากับของหวานอย่างชัดเจน และต้องจัดให้ถูกต้องตามหลักเพื่อเป็นการเปิดทางให้เทพเทวดา เจ้าที่เจ้าทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพิธีได้มารับเครื่องสังเวยอย่างถูกต้อง สะท้อนความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งที่น่าสนใจในพิธีไหว้ครูคณะนี้ คือ การใช้บายศรีซ้ายขวาและใบพลูร่วมใจในการทำพิธีเป็นพิธีกรรมของชาวจังหวัดระยอง เพราะเชื่อว่าจะปัดเป่าสิ่งไม่ดีออกจากร่างกาย จากการสังเกตพบว่า ผู้ประกอบพิธีต้องนำหัวโขนไปครอบให้ตนเองก่อนพร้อมบริกรรมคาถา จากนั้นจึงนำไปครอบให้กับผู้ร่วมประกอบพิธีอีกครั้ง ซึ่งเป็นธรรมเนียมของคณะและเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษของชาวจังหวัดระยอง และสิ่งที่น่าสนใจในพิธีอีกหนึ่งสิ่ง คือ การฝากตัวเป็นศิษย์กับครูผู้อาวุโสในงานไหว้ครู สะท้อนถึงความเชื่อในการถ่ายทอดความรู้ที่สืบทอดกันมาว่า การเรียนนั้นต้องมีครู เป็นการเรียนเพลงรำสวดในระดับที่สูงขึ้น และให้อ่านจในความเป็นครูแก่ผู้ที่มีความรู้ สามารถสืบทอดรำสวดให้กับผู้อื่นได้ และยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจ ให้กับผู้ที่เริ่มต้นในการเรียนรำสวด ให้ประสบผลสำเร็จในด้านการแสดงรำสวดต่อไปได้

ความเชื่อที่ปรากฏในคณะอรหัน ลูกสุนทรภู่ ยึดความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ โดยปฏิบัติตามแบบแผนที่ได้สืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ ที่มีความเชื่อในลักษณะวิถี พุทธ กล่าวคือ เป็นการทำกุศลและความดีโดยอาศัยการแสดงรำสวด เพื่อเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ตนเองและหมู่คณะ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในเรื่องของสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยเชื่อว่ามีเทพเทวดา คุณครู อาจารย์ที่ล่วงลับไปแล้วคอยปกปักรักษา โดยจะตอบสนองความเชื่อนั้นด้วยการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การไหว้ครูก่อนการแสดง การสวดพระมาลัย และการไหว้ครูประจำปี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนวิถีคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ และอัตลักษณ์ของกลุ่มคน ซึ่งอาศัยการแสดงออกทั้งในด้านลีลาท่าทาง การเคลื่อนไหว การพูด การร้อง การเต้น การบรรเลง การขับกล่อม และการละเล่นต่าง ๆ ซึ่งปรากฏอยู่ในประเพณี พิธีกรรม และเทศกาลของท้องถิ่น การแสดงเหล่านี้มีทั้งความงดงามและมีความหมายทางวัฒนธรรม เพราะใช้สื่อสารให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมกัน และสื่อสารกับบุคคลภายนอก ให้รู้ว่าวัฒนธรรมของกลุ่มแตกต่างจากวัฒนธรรมอื่นอย่างไร การแสดงรำสวดก่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลิน ทั้งจากลีลาท่าทางของผู้แสดง ความวิจิตรงดงามของเครื่องแต่งกาย ความหมายของเนื้อเพลง และการสร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ในขณะแสดง รำสวดถือเป็นศูนย์รวมของความงามทางศิลปะหลากหลายสาขา ทั้งดุริยางคศิลป์ นาฏศิลป์ วรรณศิลป์ มัณฑนศิลป์ วิจิตรศิลป์ และขนบธรรมเนียมประเพณีอันงดงามของท้องถิ่น ทั้งนี้คนท้องถิ่นอาจใช้การแสดงรำสวดภายใต้บริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น จากเดิมที่เคยแสดงในพิธีกรรมทางศาสนา อาจเปลี่ยนไปสู่การแสดงเพื่อการท่องเที่ยว และการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และเพื่อสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิต รำสวดคณะอรหัน ลูกสุนทรภู่ จึงเป็นหนึ่งในมรดกภูมิปัญญาทางภาษา วรรณกรรมและวัฒนธรรมของคนในจังหวัดระยอง ที่สะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ ทั้งด้านการแต่งคำประพันธ์ การคิดค้นท่ารำ และการร้องเพลงด้วยทำนองเพลงไทย อันเป็นการดำรงรักษาไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมของกลุ่มคน ให้คงคุณค่าในด้านค่านิยมใน

สังคม นอกจากนี้ยังคงไว้ในเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และหลักปฏิบัติอันดีงามต่อผู้มีพระคุณอีกด้วย

จากการศึกษาวิจัยในเรื่องนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการแสดงรำสวดในปัจจุบันเริ่มที่จะสูญหาย ไม่ค่อยได้พบเห็นมากเหมือนในสมัยก่อน เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป ทั้งด้วยปัจจัยเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้น ค่านิยมของผู้คน มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น และเพื่อประหยัดระยะเวลาในการสวดศพที่ถูกตัดทอนลง ซึ่งจะทำให้พิธีกรรมทั้งดงามในอดีตนี้สูญหายไป ดังนั้นประโยชน์ของงานวิจัยเล่มนี้คือการได้มีโอกาสบันทึกประวัติศาสตร์ในด้านความเชื่อและพิธีกรรมของคณะอรหันต์ลูกสุนทรภู่ไว้เพื่อเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชิงพฤติกรรมและการสืบทอดภูมิปัญญาของมนุษย์ เพื่อให้ตระหนักถึงคุณค่า มรดกทางวัฒนธรรมของคณะอรหันต์ลูกสุนทรภู่ หนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทยให้คงอยู่เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจจะศึกษาในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะ

นอกจากพิธีกรรมและความเชื่อในการแสดงรำสวดของคณะอรหันต์ลูกสุนทรภู่ จังหวัดระยองแล้ว ยังมีพิธีกรรมและความเชื่อในการสวดพระมาลัยและการสวดคฤหัสถ์ ที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจจะศึกษาในเรื่องของการวิเคราะห์บทเพลงทางพิธีกรรมในด้านต่าง ๆ เพื่อนำมาเปรียบเทียบในการศึกษาต่อไป

การแสดงรำสวดเป็นการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นของคนในภาคตะวันออก และเป็นมรดกศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งหน่วยงานราชการหรือองค์กรเอกชน ควรเข้ามาร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์เผยแพร่การเรียนรู้ ศาสตร์และศิลป์ในการแสดงรำสวด ควรมีการจัดสร้างหลักสูตรท้องถิ่น บรรจุการร้องรำสวดไว้ในรายวิชาพื้นเมืองของโรงเรียนในจังหวัดระยอง เพื่อให้นักเรียนเข้าถึงการแสดงรำสวด

และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดระยองให้คงอยู่ต่อไป

References

- Bissuri, A. (2015). *Rum Suad of Krusakhon Prajong troupe from Ban Khai district in Rayong province*, [Master's thesis]. Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Binson, B., Pornprasit, K., Puchadapirom, P., & Rodchangphuen, P. (2006). *Thai music culture central and south east: Rituals and beliefs related to the transfer of knowledge*. [Research report]. Bangkok: Chulalongkorn University. [in Thai]
- Kanboon, P., & Somnuek, Ch. (2012). *Teacher salutation analysis in Chanthaburi Province*, [Research report]. Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University. [in Thai]
- Mongkolthawat, P., & Ngamluan, S. (2004). *Funeral performances (Rumsuod dance) in Trat province*. [Research grants]. Office of the National Culture Commission. [in Thai]
- Niroottisart, N. (2008). *Pra Ma Lai Chanting: A case study of Narng Ram Nar Sob group at Tharngkwaian subdistrict, Klaeng district, Rayong province*, [Master's thesis]. Bangkok: Srinakharinwirot University. [in Thai]

Author

Miss Mukda Karin

Performing Thai Music Program, Faculty of Fine and Applied Arts,

Chulalongkorn University

256/163 M. 3 Bowin Subdistrict, Siracha District, Chonburi Province 20230

Tel: 090-9704871 E-mail: Mukdakar2535@gmail.com